

Mare

‘Complete rotzooi, een geschriftje van niks’

Pagina 8

Journalist voor de vrede, Sinan Can: ‘In Libië hoor ik: we missen Khadaffi’

Pagina 3

Potje Geuzenbord? Speel mee en leer alles Leidens ontzet

Pagina 6 en 7

Het smeult nog steeds in Kosovo. ‘Het water was rood van het bloed’

Pagina 9

Blowers blijven low

Psycholoog experimenteert met Leidse wietplacebo

Wie blout maakt niet alleen meer fouten, maar heeft dat ook nog eens minder goed in de gaten. Dat ontdekte psycholoog Mikael Kowal, dankzij een zelfgekweekte Leidse wietplacebo.

DOOR BART BRAUN Onderzoek doen naar cannabis is ingewikkelder dan je misschien dacht. Sommige patiënten gebruiken medicinale wiet, maar dat betekent niet dat het middel ook echt is geregistreerd als medicijn.

Alle patiënten en recreatieve gebruikers ten spijt; hasj en wiet blijven voor de wet verboden drugs.

Een cannabisproef heeft dus heel wat meer voeten in de aarde dan een onderzoek naar de gevolgen van, zeg, ritalin. Een wetenschapper moet niet alleen langs de medisch-ethische toetsingscommissie, maar ook langs het Bureau Medicinale Cannabis, een afdeling van het ministerie van Volksgezondheid. Die kunnen een ontheffing van de Opiumwet geven, maar die krijg je niet zomaar.

‘Het duurde twee jaar voordat we daadwerkelijk aan de slag konden met ons onderzoek’, vertelt psycholoog

Mikael Kowal. ‘Which sucks, als je op een promotietraject zit, en je tijd beperkt is.’

Als je eenmaal aan de slag kunt, komt er een methodologisch probleem om de hoek kijken. Want wie de gevolgen van wat dan ook wil onderzoeken, moet een controlegroep hebben. De proefpersonen in die groep mogen niet van zichzelf weten dat zij er alleen maar zijn als vergelijkingsmateriaal.

Bij onderzoek naar pillen is dat makkelijk: je maakt twee groepen en geeft de ene helft werkzame pillen, en de andere helft pillen met niks. Als je voor je wietproef echter de ene helft een dikke joint geeft, en de andere helft een Marlboro light, dan weten alle rokers meteen of ze de controlegroep zijn of niet.

Je hebt kortom een betere placebo nodig: nepwiet.

Die bestaat. Bedrocan, het bedrijf dat medicinale wiet kweekt voor apothekers en de huidige werkgever van Kowal, produceert ook placebo-cannabis. Dat doen ze bij Proxy Labs, op het Leidse BioSciencePark.

‘We hebben een methode die alle aan THC-verbonden stoffen eruit haalt. Daarbij verwijderen we ook de zogeheten terpenoïden, die

de specifieke wietgeur en -smaak geven. Die terpenoïden stoppen we dan weer terug. Voor elke kilo placebo hebben we twee kilo actieve cannabis nodig, maar het eindresultaat ziet er precies hetzelfde uit. Het smaakt en ruikt niet alleen naar cannabis: het lijkt zelfs op de specifieke wietvariant die je hebt gebruikt.’

Kowal en zijn collega’s deden twee psychologische onderzoeken: eentje naar controle, en eentje naar creativiteit. Die eerste draait om een verschijnsel dat psychologen *error monitoring* noemen. Bij alles dat je bewust doet, houden je hersenen een oogje in het zeil. Gaat er iets fout, dan geven ze dat aan zodat je – hopelijk – kunt corrigeren. Als je proefpersonen elektrodes op het hoofd plakt, kun je die error monitoring meten in twee signalen elektrische activiteit in het brein.

Het ene signaal heet de ‘fout-positiviteit’. Dat is een signaal waardoor mensen zich er bewust van zijn dat ze een fout hebben gemaakt. Die foutpositiviteit heeft vermoedelijk veel te maken met het ‘Oeps-gevoel’ dat je krijgt als je auto een stoeprand schampt of als Super Mario in een gat valt, maar het is niet precies hetzelfde. Het

is een soort brandalarm; een veel groter deel van je hersenen besluit of er echt brand is.

Het andere signaal is de zogeheten fout-gerelateerde negativiteit. ‘Die zie je iets eerder, en dat is juist iets waarvan je je niet bewust bent. Het is een basaal proces dat in je hersenen aan de gang is’, legt Kowal uit.

Kowal en co verzamelden 61 proefpersonen die regelmatig cannabis gebruikten, onder meer door briefjes op te hangen in coffeshops. De groep werd opgesplitst in drie subgroepen: eentje die een hoge dosis THC kreeg, eentje met een lage dosis, en een controlegroep met de speciale placebo-wiet. Inhaleren ging via een mediawiet-verdamper.

Eerste conclusie: de placebo bleek daadwerkelijk mensen te kunnen foppen.

Kowal: ‘Dit waren mensen die tenminste twee jaar lang tenminste twee keer per week blowden. De meesten van hen zaten daar ver boven. Connaisseurs, zou je verwachten, maar op twee mensen na dacht iedereen dat ze gewoon de lage dosis hadden gekregen.’

> Verder lezen op pagina 5

Declaraties deugen volgens inspectie

Volgens de Onderwijsinspectie hebben universiteitsbestuurders niet gefraudeerd met declaraties. Als er al iets misgaat, gebeurt dat bij medewerkers.

Pagina 4

‘Waar hebben we dit aan verdiend?’

FSW gaat inleveren op onderwijscapaciteit: alle docenten worden vervangen door universitair docenten. Maar die hebben minder tijd.

Pagina 4

Boze taalkundige roept rector op

De Britse professor Vyvyan Evans roept de Leidse rector magnificus Carel Stolker op voor een getuigenverhoor. De rechter wees zijn verzoek vorige week toe.

Pagina 5

Co-assistenten willen actievoeren

Minister Bussemaker is nog steeds niet van plan co-assistenten een stagevergoeding te geven. Geneeskundestudenten maken zich klaar voor actie.

Pagina 8

Bandirah Pagina 12

Geen commentaar

Afwaspotje

DOOR BART BRAUN Hulde aan de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Voor de studenten: uw docenten geven niet alleen les, maar doen ook aan onderzoek. Voor dat onderzoek krijgen ze in de regel geen geld van de universiteit; daarvoor moeten ze de boer op. Een van de belangrijkste geldboeren is NWO, dat jaarlijks zo'n 650 miljoen euro verdeelt.

Van die 650 miljoen euro is sinds afgelopen dinsdag 3 miljoen beschikbaar voor replicatie-onderzoek. De laatste jaren bleken vrij veel bekende onderzoeken ineens met een andere uitkomst te komen als je ze overdeed. Veel medicijnen bleken toch niet (of in elk geval minder) werkzaam, een potlood tussen je tanden zorgt er toch niet voor dat je cartoons grappiger vindt. Een internationaal team van psychologen deed honderd proeven overnieuw, en bij meer dan zestig daarvan kwam er iets anders uit.

Een van die zestig was van de Leidse psycholoog Bernhard Hommel. 'Mensen vinden het vaak minder wetenschappelijk om een proef over te doen', zei hij toen we hem daarover belden. 'Er zou meer waardering voor replicatie moeten zijn.' Dankzij NWO is er nu in elk geval geld, en dat is al heel wat.

Repliceerbaarheid is een van die dingen die wetenschap tot wetenschap maken, in theorie. In de praktijk heeft niemand zin om andermans werk over te doen, zoals Hommel al aangaf. Alle tijd die je besteedt aan het bevestigen van andermans belangrijke resultaten, is tijd die je niet aan je eigen toppublicatie kan besteden. Weet u trouwens waarom je zoveel leest over psychologie-onderzoek dat bij replicatie door de mand valt? Omdat die studies relatief makkelijk te repliceren zijn. Je doet niet even een evolutiestudie van tweeduizend generaties fruitvliegen over, je bouwt niet zomaar een tweede Large Hadron Collider.

Drie miljoen is veel geld, maar wie wil het hebben? Wetenschappers die net achter het net visten bij een NWO-beurs voor hun eigen onderzoeksvoorstel, misschien? Replicatiewerk is de afwas van de wetenschap: iedereen is het er over eens dat het moet gebeuren, maar tegelijkertijd is iedereen liever sterrenkok dan spelhulp.

Als het de Nederlandse en internationale geldverstrekkers echt menens is met het overdoen van studies, dan draaien ze de geldstroom juist om. Geen afwaspotje, geen druppel-op-de-gloeiende-plaat van drie miljoen, maar replicatie als essentieel onderdeel van het subsidiespel. Bijvoorbeeld: iedereen die NWO's prestigieuze Vici-beurs van anderhalf miljoen aanvraagt, moet tenminste X replicatiestudies op het cv hebben staan, afhankelijk van het onderzoeksveld. Weet u al welke proeven u over zou doen?

Column

Colofon

Redactie-adres Reuvenplaats 3, 2311 BE Leiden
Postbus 9500 2300 RA Leiden

Telefoon 071-527 7272

Website mareonline.nl

E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl

De redactie is op vrijdag gesloten.

Oplage circa 15000

Hoofredactie

Frank Provoost frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie

Vincent Bongers vbongers@mare.leidenuniv.nl

Bart Braun bbraun@mare.leidenuniv.nl

Anoushka Kloosterman a.kloosterman@mare.leidenuniv.nl

Marleen van Wesel h.g.van.wesel@mare.leidenuniv.nl

Medewerkers

Femke Blommaert • Mattijn de Groot • Holger Gzella •

Marit de Roij • Benjamin Sprecher

Fotografie Taco van der Eb • Marc de Haan

Illustraties Bas van der Schot • Bandirah • Silas.nl

Basisontwerp Roeland Segaar, Dokwerk Communicatie

Art direction en vormgeving Marcel van den Berg

Drukwerk Rodi Rotatiedruk, Broek op Langedijk

Advertenties Bureau van Vliet B.V.

Postbus 20 2040 AA Zandvoort

Telefoon 023 - 571 47 45

Redactieraad

Prof. dr. J.C. de Jong (voorzitter) • Prof. dr. F. Israel (vice-

voorzitter) • Birgül Açıksöz • Joline Cramer •

drs. Bart Funnekotter • drs. Malou van Hintum •

mr. Folkert Jansma • Merian Kuipers • Josephine Say •

Prof. dr. Nico Schrijver • Marieke Vinkenog •

Dr. Hans Vollaard • Christian van der Woude

Jaarabonnementen

Een jaarabonnement op *Mare* loopt van september t/m

juni. Belangstellenden kunnen *Mare* thuisgestuurd

krijgen door €35 over te maken op IBAN

NL68RAB00103257950 ten name van Universiteit Leiden

(o.v.v. *Mare* en SAP-nummer 6200092091) en

vervolgens een bevestigingsmail met daarin hun adres

te sturen naar redactie@mare.leidenuniv.nl. Studenten

betalen €25.

Ter controle graag in de bevestigingsmail ook het

studentnummer vermelden.

Adreswijzigingen

Alleen schriftelijk met postwikkelt.

Klachten en opmerkingen over de toezending

van *Mare* 071-5277272.

Mededelingen voor het op donderdag verschijnende

nummer moeten uiterlijk de voorafgaande donderdag

16.00 uur in het bezit van de redactie zijn.

ISSN 0166-3690

Special special soup

Vaak vragen vrienden naar mijn favoriete Yale-ervaring. En dan zeg ik, Yale heeft zeker zo zijn goede kanten. De campus is prachtig. Het @yale.edu-e-mailadres is leuk, vooral als je informatie van willekeurige consultants probeert te ontfutselen. Papers schrijven met een wereldberoemde professor is zeker handig.

Maar het eerste waar ik altijd aan denk zijn de *food carts*. Elke middag ontmoet onze kleine groep postdocs en phd's elkaar bij de koffiemachine. Samen marcheren we de heuvel af, over Prospect Street, richting de parkeerplaats, op weg naar voedsel. Fantastisch voedsel. En de Thaise *chicken noodle soup* is het meest fantastisch van allemaal.

Maar er verzamelden zich donkere wolken aan de rand van de *food cart*-hemel.

Lang voordat ik überhaupt van Yale gehoord had, in de Nederlandse semi-zomers, stuurden mijn ouders mij en mijn kleine broertje de stad uit. Naar een boerderij. We klommen op alles wat er te beklimmen viel. We maakten kaas. We molken geiten. We renden achter de katten aan.

En ik speelde met mijn favoriete koe.

Mijn koe waggelde naar het hek als ze me zag en likte mijn gezicht en maakte teleurgestelde koeiengeluiden als ik weer ging voetballen. Het was een kleine lakenvelder, een zwart ras met een dikke witte streep in het midden. Alsof iemand een laken om een koe heeft gedrapeerd.

Soms probeerde ik mijn koe te knuffelen, maar hoewel klein voor een

koe, was ze ook weer niet zó klein.

Door mijn koe heb ik een gecompliceerde relatie met het eten van koe. En als ik al koe eet, noem ik het in gedachten biefstuk. Door dat woord te gebruiken creëer ik de benodigde mentale afstand. Maar het blijft koe, dus meestal haak ik op tweeterde biefstuk af. Het laatste stukje eet ik uit respect voor mijn koe. Immers, als je dan toch al geslacht bent wil je niet ook nog eens in de prullenbak eindigen.

Er waren overigens ook hordes kippen op de boerderij. Het enige wat ik over kippen kan zeggen is dat ik ze nog steeds met veel plezier eet. Vooral in de vorm van die Thaise *chicken noodle soup*.

Nadat ik een aantal maanden uitermate consistente soep at, begonnen de mensen achter de *food cart* mij te herkennen. 'Special soup for you!' riepen ze over de studentmassa heen. Meer heet, minder suiker – precies zoals ik het wilde. En ik kreeg extra kip. Steeds meer kip.

Eerst was dat leuk. Daarna niet meer. Door telkens enthousiast te knikken als ik 'special soup!' hoorde had ik per ongeluk een kipgenocide ontketend. Het begon aan mijn geweten te knagen. Plotseling leek het minder op vlees en meer op dier. Ik kauwde op klonten spier en weefsel. Maatregelen moesten worden getroffen.

Eerst bestelde ik de groentesoep. Het was *boring beyond belief*. Toen bestelde ik biefstuksoep, en zag mijn lakenvelder me van onder de noodles verontwaardigd aanstaren. Ik gaf op en bestelde weer kip, maar werd

overweldigd door de *special soup* kippentsunami. Ik bediscussieerde. Ik overwoog. En uiteindelijk, de oplossing.

Maar mijn *food cart* werkte niet mee.

Wekenlang probeerde ik uit te leggen dat ik de helft van de kippensoep wilde vervangen met een halve portie groentesoep. In plaats daarvan kreeg ik nog meer kip. Of helemaal geen kip. Twee porties noodle soep, een met kip en een met groente.

Mijn collega's begonnen er over te wedden. Toen, op een dag, was de verwarring afgelopen. De Thaise chef kneep zijn wenkbrauwen samen. Hij staarde me even aan. En na een paar seconde riep hij naar zijn vrouw: 'Ah! He wants special special soup.'

Succes!

Ik ben een *flexinoodlesoeptarian* geworden.

BENJAMIN SPRECHER promoveerde onlangs bij het Centrum voor Milieuwetenschappen in Leiden en is nu postdoc in Yale

Mensen

Ingrijpen als een olifant

Journalist Sinan Can geeft lezingen over de chaos in het Midden-Oosten

Sinan Can: 'Ze vinden democratie iets Westers, dat niet bij hen past.' Foto VARA

Documentairemaker Sinan Can (bekend van *De Arabische Storm*, *Bloedbroeders* en dit jaar benoemd tot Journalist voor de Vrede) reisde jarenlang door het Midden-Oosten. Hij werkt nu aan een documentaire over Afghanistan. Vanaf 5 oktober geeft hij een serie lezingen over Westerse inmenging in de regio.

Hoe kijkt het Midden-Oosten tegen de Westerse inmenging aan?

'Als de camera uit was, zeiden mensen in Libië weleens: we missen die Khadafi een beetje. Het is een grote teringzooi geworden. En dat zijn mensen die tegen hem hebben gevochten. Die nooit hebben gedacht dat het om deze manier uit de hand zou lopen.

'Ze waren helemaal gefocust op het verdrijven van die dictator, maar voor daarna was er geen plan.

'Dat zie je in veel van die landen. In de hele regio heb ik mensen horen zeggen dat hun land niet klaar is voor een democratie.'

'Die opmerking is volgens mij flauwekul. Het heeft zich helemaal niet kunnen ontwikkelen. Van de ene op de andere dag lukt het niet om democratie van bovenaf op te leggen. Zo van: hier moet je het mee doen. En dat is ook waar het steeds is misgegaan met die westerse interventie.'

Wat had er moeten gebeuren?

'Ik ben niet in het geheel tegen buitenlandse missies, maar als je het doet, moet je je echt goed in de spanningen van het land verdiepen.

'Afghanistan bijvoorbeeld, is een hele tribale samenleving met stammen, en daar moet je oog voor hebben. Dat is niet goed gebeurd. Dan kom je als een soort olifant in een porseleinkast.'

'Bij de inval in Irak was er geen oog voor de verhoudingen in het land: soennieten, sjiieten, en Koerden.

'Dus wat gebeurt er: je valt het land in en je geeft de sjiiitische meerderheid de macht, je geeft de Koerden in het noorden een soort vrijstaat, en er wordt niet gedacht over de soennitische Arabieren in het midden van het land.

En die vinden dan, hoe vervelend ook, gehoor bij een organisatie als IS in Irak.'

Willen ze wel democratie?

'Nou, ook niet meer. Ze vinden het een soort westerse uitvinding, iets dat niet bij hen past. Mensen hebben het vertrouwen verloren.'

'Dat was ook het probleem in Egypte. Voor de Moslimbroeders betekende democratie deels het opleggen van de wil van de meerderheid aan de minderheid.

'Oké, dan win je de verkiezingen, maar wat je dan als eerste moet doen is iedereen omarmen en iedereen geruststellen dat ook hun rechten gewaarborgd zijn. Dat hebben ze niet helemaal gedaan. Toen greep het leger in. Zo heeft democratie nog geen jaar de kans gehad in Egypte.'

'In Nederland heeft het zich verder kunnen ontwikkelen. Een PvdA kan hier best met de VVD een coalitie vormen, in het kader van landsbelang. Dat is in die landen niet mogelijk. Daar zou een linkse partij niet met de islamitische partij kunnen regeren. Het kan gewoon niet.'

Waarom zijn die tegenstellingen zo heftig?

'Veel groepen zijn heel heftig aangepakt tijdens de dictatuur, dus eigenlijk hebben ze een soort gedeeld lot. Maar de agendapunten liggen te ver uiteen. De een wil delen van de sharia invoeren, terwijl de ander meer richting het socialisme wil. Vrouwenemancipatie is een thema waar ze veel op botsen. Dat was in Tunesië het punt in de grondwet die het pijnlijkst was.'

Is het te verenigen?

'Ik vind dat zo moeilijk. Aan het begin van de Arabische lente hadden allemaal mensen theorieën over hoe het zou vorderen en hoe het zou eindigen, maar die zijn allemaal in de prullenbak gegooid. We weten eigenlijk nog steeds niet hoe die chaos in het Midden-Oosten op kan houden.'

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN

Sinan Can geeft lezingen over westerse inmenging in het Midden-Oosten: 5, 12 en 19 oktober, in resp. het Lipsius, het KOG en het Academiegebouw. Aanvang 15.15 u.

Frutti di Mare

Vintage kleding, vijftien euro de kilo

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN Bodemloze bakken met kleding en rijen rekken, waar je je zelf meegenomen tas kunt vullen en voor een zacht prijsje kan afrekenen. Zonder schuldgevoel over milieuvuiling of slavenkinderen in Bangladesh. Dat is het doel van de VNTG Kilo sale weekender die afgelopen weekend werd gehouden in Gebroeders de Nobel. Vintage kleding, vijftien euro de kilo.

Voor een entreeprijs van vijf euro voor een dag of zeven vijftig voor een weekend konden bezoekers naar lieve lust door de bakken heen zoeken en hun zelf meegebrachte tas(sen) volstoppen. Aan het eind worden de tassen gewogen en reken je af. Afhankelijk van de kleding komt de kiloprijs neer op drie á vier euro per stuk.

Het is een beetje schatgraven, tussen de bakken oude kleding. Er liggen Lacoste-truien naast felgekleurde tracksuits uit de jaren tachtig. Aan de rekken hangen lange jurken met kanten randen naast stippeljurkjes en dik gebreide vesten. En er zijn veel tuinbroeken. Voor sommigen is het een kans de verkleedkist aan te vullen: een groepje studenten zoekt een outfit voor een themafeest. Twee meisjes er naast zijn serieus op zoek naar een mooie blouse. De meerderheid van het publiek is vrouw, maar de mannelijke bezoeker heeft meer dan genoeg keus.

'Alles wat we net niet goed genoeg

voor de winkel vinden, komt op deze sale terecht', zegt Saskia Schrijnen (27). Samen met Marieta Hoek (25) is ze eigenaresse van VNTG, een label voor vintage kleding.

Ze begonnen als webshop en openden in april een fysieke winkel aan de Nieuwe Rijn. Hun inkopen doen ze bij groothandels en sociale werkplaatsen. Ze organiseerden het evenement afgelopen weekend voor de tweede keer. 'Met succes'. Het aantal bezoekers schatten ze op bijna vijfhonderd.

'Alles is vintage,' zegt Schrijnen op de vraag hoe je een beetje je weg kan vinden in het oerwoud van kleding.

'Alles wat 20, 25 jaar oud is, mag vintage genoemd worden. Je zal hier geen shirtjes van de Only van drie jaar oud vinden.' Een kwestie van kiezen wat je leuk vindt, dus. En de bakken worden steeds aangevuld, dus elk rondje levert weer nieuwe aanwinsten op.

Schrijnen: 'We hebben genoeg voorraad. Wat we overhouden, doneren we. We proberen niets te verspillen.'

'Er wordt zoveel weggegooid. De mode-industrie is de op een na vervuilste industrie ter wereld,' zegt Schrijnen. 'Alleen de olie-industrie is erger'. De student Entrepreneurial Leadership & Innovation begon de winkel, samen met Hoek, als een 'tegenbeweging'. 'Het is zoveel beter voor het milieu om vintage kleding te kopen, maar vaak is het wel

'Wat we overhouden, doneren we; we proberen niets te verspillen.'

Foto Taco van der Eb

heel erg overpriced. We houden onze prijzen daarom laag.'

Wie in de winkel een shirtje koopt, krijgt er een kaartje bij met de tekst:

'Door vintage te kopen in plaats van een nieuw T-shirt, heb je 2720 liter water uitgespaard. Dat is wat we in drie jaar drinken. Shocking, right?'

Schrijnen: 'We willen mensen bewust maken.' In december is er weer een VNTG kilo sale in Gebroeders de Nobel. De precieze datum is nog niet bekend.

Nieuws

Klappen en bangalijs

Een nuldejaars van het Groninger Studenten Corps Vindicat is bij een ontgroening in augustus zodanig gewond geraakt dat ziekenhuisopname noodzakelijk was. Een groep ouderejaars had hem zo hard op zijn hoofd geslagen dat hij een hersenoedeem opliep; een zwelling in de hersenen, schrijft *NRC Handelsblad*. Zes ouderejaars zijn vervolgens voor de rest van de kennismakingstijd geschorst. De student is inmiddels lid van de vereniging en wil niet reageren. Zijn ouders willen dat ook niet. Het is niet duidelijk of hij blijvend letsel heeft overgehouden aan de mishandeling. Het Vindicatbestuur heeft 'direct na het incident een diepgaand onderzoek ingesteld', zo schrijft het op de verenigingssite. Eigenlijk wilde Vindicat de mishandeling geheel onder de pet houden maar de publicatie in het *NRC* dwingt ons echter tot een verklaring. De vereniging lag vorige week al onder vuur toen de 'bangalijs' De Oprechte Almanak uitlekte. 'Een selectie van 23 mooiste mokkels', aldus de samenstellers. Bij de foto's van de 23 studentes staan persoonlijke gegevens als telefoonnummers en het Vindicathuis waar ze wonen.

Loopbaanbegeleiding

Minister Bussemaker van Onderwijs wil de loopbaanbegeleiding van scholieren verbeteren. 'Studenten vallen nog steeds veel uit of veranderen van opleiding na een verkeerde studiekeuze', schrijft de minister aan de Tweede Kamer. Door meer werk te maken van de loopbaanbegeleiding krijgen jongeren inzicht in hun kwaliteiten, motivaties en interesses. Daarnaast krijgen ze een realistisch beeld van het vervolgonderwijs en het beroepsperspectief. De minister wil graag dat scholen beter gaan samenwerken met hogescholen en universiteiten. Ook moeten scholieren vaker op bezoek gaan bij bedrijven. Die plannen kosten geld: vanaf 2018 investeert het ministerie 30 miljoen euro in de loopbaanbegeleiding. Dat geld is beschikbaar gekomen door de afschaffing van het leenstelsel.

KNAW-cluster

Drie instituten van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) vormen vanaf 1 oktober samen het KNAW Humanities Cluster. Het gaat om het Meertens Instituut, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) en het Huygens ING, wat hiervoor van Den Haag naar Amsterdam verhuist. De drie delen straks een digitale structuur, waardoor bijvoorbeeld datasets en digitale collecties gezamenlijk toegankelijk worden voor onderzoek. Diensten als ICT en personeelszaken worden voortaan ook gedeeld, wel behouden de instituten hun eigen onderzoeksterreinen.

Praag in de UB

Vanaf vandaag is bij de ingang van de Universiteitsbibliotheek de tentoonstelling *Praag rond 1600: Kunst en wetenschap aan het hof van Rudolf II* te zien. De keizer van het Heilige Roomse Rijk wisselde in 1583 Wenen als hoofdstad in voor Praag. De UB bewaart verschillende prenten, teksten en andere schatten uit de periode die daarop volgde. Kunstgeschiedenisstudent Sandra van der Sommen maakte een selectie voor de tentoonstelling, die tot 10 januari te zien is.

Activist

De Azerbeidzjaanse mensenrechtenactivist Rasul Jafarov geeft op woensdag 5 oktober van een lezing in het Academiegebouw. Hij werd in 2015 tot 6,5 jaar gevangenisstraf veroordeeld voor onder meer misbruik van zijn positie. Allemaal verzonnen, zeiden verschillende internationale organisaties, waaronder de VN. Amnesty International noemde hem een 'prisoner of conscience'. Onder internationale druk is hij eerder dit jaar met een presidentieel pardon vrijgelaten. Om aandacht te vragen voor de volgens hem door de verslechterende situatie in Azerbeidzjan. Hij is op 5 oktober in Leiden. De lezing is van 11.00 tot 12.00 uur.

'Hoe moeten we dit rondbreien?'

Onderwijs bij Sociale Wetenschappen staat onder druk

Op de Faculteit Sociale Wetenschappen gaat komende jaren inleveren op onderwijscapaciteit. Niet-universitaire docenten worden vervangen door universitair docenten (UD's), die onderwijs met onderzoek combineren en daarom minder vakken kunnen geven.

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN Het faculteitsbestuur vindt de maatregel noodzakelijk om kwaliteitsonderwijs te kunnen garanderen. Docenten in de faculteitsraad zijn echter sceptisch.

'Waar hebben we dit aan verdiend?', vroeg faculteitsraadslid Kees Verduin tijdens de raadsvergadering waar de begroting werd

besproken. 'Waar docenten negen vakken geven, doen UD's er bijvoorbeeld zes.'

Volgens de begroting moet het percentage docenten zakken van 26 procent in 2017 naar 14 procent in 2019. In plaats daarvan worden er universitair docenten aangenomen – die naast hun onderwijstaken ook onderzoek doen. Beter voor de kwaliteit van het onderwijs, vindt het college van bestuur.

Verduin maakt zich zorgen over de veranderingen: 'In de begroting staat dat de opleidingen maar moeten zien hoe ze dat gaan rondbreien', zegt hij later aan de telefoon. 'Het is nog helemaal onduidelijk hoe dat moet gebeuren. Er is de afgelopen jaren juist veel aandacht geweest voor intensivering van het onderwijs. Dus meer werkgroepen,

extra onderdelen waarop studenten worden beoordeeld, zodat niet alles meer van één tentamen afhangt. Dat zijn allemaal extra inspanningen geweest waarvan je nu denkt: kan ik dat nog wel draaien met wat er beschikbaar is aan onderwijs?'

Bestuurslid Rolf van Oosterloo verdedigde het besluit tijdens de vergadering. 'De basis van het advies komt van een rapport dat onder andere door uw collega's is opgesteld, refereerde hij aan het rapport van de werkgroep Loopbaanbeleid Wetenschappelijk Personeel (WP) met nieuwe richtlijnen voor het aannemen van personeel.

In april concludeerde die werkgroep dat de Universiteit Leiden te veel niet-universitaire docenten in dienst heeft. Een probleem, omdat Leiden zich profileert als onder-

zoeksuniversiteit, en het moeilijk is om vanuit actueel onderzoek kennis over te brengen, als de docent niet zelf betrokken is in het onderzoeksgedebied. Het college onderschreef deze aanbeveling.

Verduin denkt dat met dit advies de nadruk te veel op onderzoek komt te liggen. 'Er mag ook meer waardering zijn voor de docent. De veertien procent die docent mag blijven, kan hogerop komen als ze excellent onderzoek doen en promoveren. Op papier ziet het mooi uit, maar het pad om als onderwijsgever hogerop te komen, loopt via onderzoek. Ik vraag me af waar de waardering voor het onderwijs blijft.'

De afbouw begint vanaf volgend studiejaar, om de opleidingen tijd te geven om het tekort aan docenten op te vangen.

Weinig mis met declaraties

Volgens de Onderwijsinspectie zijn universiteitsbestuurders niet de mist in gegaan met declaraties. Als er al iets misgaat met bonnetjes indienen, dan betreft het vrijwel altijd een medewerker en niet een bestuurder.

De inspectie had eerder bij acht hogescholen en universiteiten, waaronder Leiden, Rotterdam, Twente en Utrecht, fouten in declaraties geconstateerd. Deze acht zijn nog eens goed bekeken door de dienst. De universiteiten en hogescholen moesten zelf op onderzoek uit en leverden extra materiaal aan de dienst. Blijkbaar was deze zelfstudie overtuigend genoeg. 'Op basis van deze rapportage zien wij geen aanleiding voor een nader onderzoek bij deze instellingen,' aldus de Inspectie.

De zoektocht naar foute declaraties begon toen in juni 2015 *RTL Nieuws* berichtte over exorbitante uitgaven van universiteitsbestuurders. Zo bleek dat bestuurders van de Universiteit Utrecht de beschikking te hebben over twee dienstauto's met chauffeurs. Ze maakten daarmee in twee jaar tijd zo'n 400.000 kilometers. Daar bovenop kwam 40.000 euro aan taxikosten.

Ook de bestuurders van de Universiteit van Amsterdam laten zich graag rijden: 324.000 euro aan ritten met chauffeur in 2013 en 2014. Een bestuurder aan de Radboud Universiteit bleek op een stoel te zitten van 2788 euro.

Ook het college van Leiden ontbrak niet in de lijst. Zo vond RTL twee businessclass-vluchten, terwijl

schriftelijke toestemming hiervoor ontbrak. Ook zouden collegeleden zeven keer overnacht hebben in een te duur hotel.

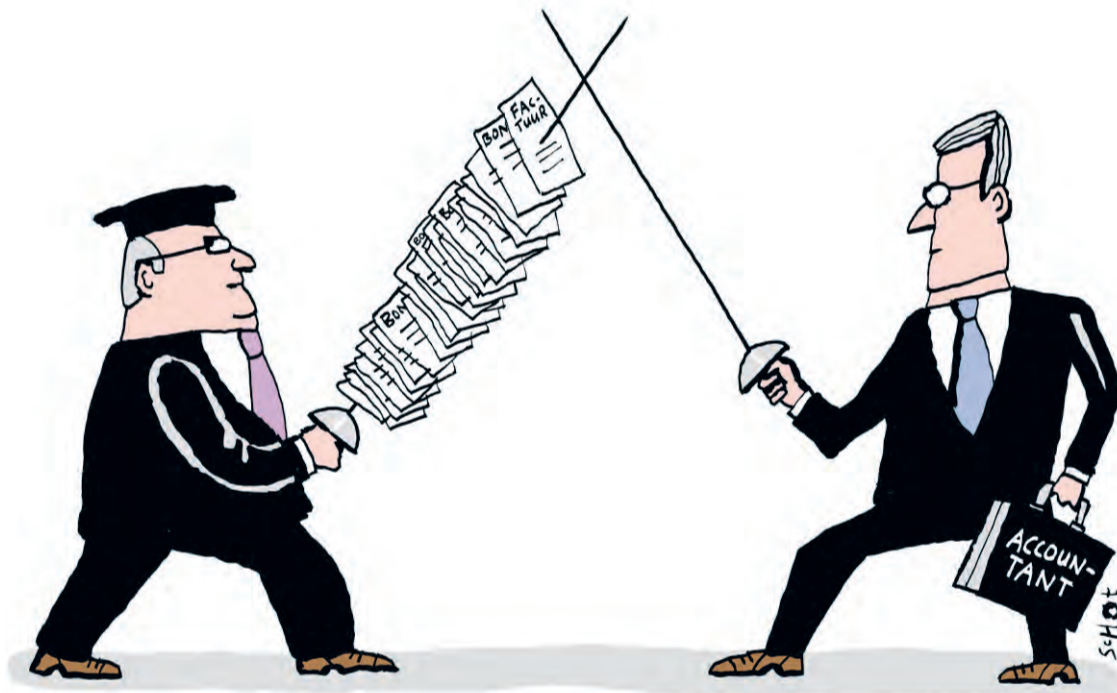
Rector magnificus Carel Stolker verweerde zich destijds in *Mare*. 'Soms zitten hotels iets boven de normen van de overheid, omdat er voor het normbedrag niets te boeken viel of het uitgekozen hotel iets duurder is.' Het gaat 'zonder twijfel' om kleine overschrijdingen. 'Wij doen het in Leiden keurig, we zijn zuinig.'

En over de businessclassvluchten: 'Voor heel lange vluchten mag ik business class als het programma dat vergt. Per 1 april dit 2015 is er een regeling waarin staat dat er schriftelijke toestemming nodig is voor businessclass-tickets. Daar zullen we ons natuurlijk aan houden.'

In Leiden troffen accountants wel fouten aan in declaraties. Zo hield de universiteit zich niet altijd aan haar eigen reglement. Deze fouten waren echter niet ernstig genoeg om de fi-

nanciën van de universiteit niet goed te keuren.

Uit het rapport van de dienst blijkt nu dat de fouten die de acht gemaakt hebben bijna altijd betrekking hebben op declaraties van medewerkers en niet van bestuurders. In een geval is er ook een bestuurder betrokken bij onvolkomenheden. Zo ontbrak in een aantal gevallen 'de juiste handtekening.' Het rapport is geanonimiseerd, het is dus niet helder om welke instelling het gaat. **VB**

DUO blokkeert doorstroming hbo

Sommige masters zijn voor hbo-studenten moeilijk binnen te komen. Niet omdat het vinden van een schakeltraject een groot probleem is, maar omdat ze er geen studiefinanciering voor kunnen krijgen.

Student Floor van den Brink trok deze week de aandacht met haar crowdfunding-pagina 'Floor wil over seks praten.' Hiermee wil ze geld verzamelen om haar schakeljaar

voor de master seksuologie in Leuven te financieren. De actie leidde tot Kamervragen van de PvdA aan minister Jet Bussemaker.

De schakeltrajecten die hbo-studenten na het halen van hun bachelor moeten afronden voordat ze aan een universitaire master mogen beginnen, zijn meestal 30 tot 60 ects. Dat is een halfjaar tot een jaar fulltime studeren. Toch biedt DUO niet in alle gevallen een lening of studiefinanciering aan. Het hangt hele-

maal af van hoe de student wordt ingeschreven: word je als fulltime student ingeschreven, dan heb je wel recht op financiële hulp. Of dit gebeurt, is aan de universiteit. Doet die dat niet, dan moet je het zelf betalen.

Dat geldt ook voor Van den Brink, die er vanuit was gegaan wel studiefinanciering te krijgen. Zij kreeg op het laatste moment te horen dat ze niet meer bij kon lenen 'na maandenlang aan het lijntje te zijn gehouden'. De teller staat op inmiddels op

ruim 1,5 duizend euro, met nog 23 dagen te gaan.

PvdA-Kamerlid Amma Asante diende maandag vragen in bij de minister. Ze wil onder andere weten hoeveel studenten die een schakeljaar doen geen financiering krijgen, hoeveel eventueel van een schakeljaar (en dus masteropleiding) afzien door het gebrek aan financiering, en welke mogelijkheden er zijn om deze studenten toch aan financiering te helpen. **AK**

Prof roept rector op als getuige

Britse taalkundige wil rechtszaak tegen universiteit

De Britse taalkundeprofessor Vyvyan Evans vindt dat hij is tegen-gewerkt bij zijn sollicitatie en roept de Leidse rector magnificus Carel Stolker op voor een getuigenverhoor. De rechter wees vorige week zijn verzoek toe.

DOOR MARLEEN VAN WESEL Evans solliciteerde eerder dit jaar voor de leerstoel Engelse Taalkunde, bij het Leiden University Centre for Linguistics (LUCL).

Volgens Evans zou LUCL-directeur Niels Schiller tijdens de sollicitatieprocedure buiten zijn medeweten naar hem geïnformeerd hebben bij zijn huidige werk, Bangor Uni-

versity in Wales, op zoek naar negatieve verklaringen. En dat is in strijd met de wet en met de sollicitatiecode die de Universiteit Leiden hanteert.

Ook zou Schiller een anonieme brief ontvangen hebben, met een belastende verklaring over Evans. Evans zegt hiervan op de hoogte te zijn gebracht door een anonieme klokkenluider, ook werkzaam bij Bangor University.

Volgens het beschikkingsdocument van de rechtbank, voert de Universiteit Leiden aan 'dat uit eigen onderzoek is gebleken dat hetgeen de anonieme klokkenluider zou hebben gezegd onjuist is en dat niemand van de sollicitatiecommissie een werknemer of iemand van Bangor University heeft benaderd'.

Of dat nu wel of niet gebeurt is, is volgens de rechtbank de 'kern van het onderliggende geschil'.

Het getuigenverhoor gaat niet over de identiteit van de anonieme briefschrijver, omdat dat een kwestie is tussen Evans en Bangor University.

Evans zegt niet te twijfelen aan zijn eigen bronnen, zowel uit Bangor als Leiden.

'Ik wil juist boven tafel krijgen wie die brief geschreven heeft. Volgens mij was het namelijk Schiller zelf. De decaan wist ervan en de rector probeerde het zelfs onder de mat te vegen.' In een brief aan Evans' advocaat schreef rector Carel Stolker namelijk over 'een onvolkomenheid' bij de sollicitatieprocedure. De sol-

licitatiecommissie is toen ontbonden en er is een nieuwe procedure gestart.

Schiller, Stolker en decaan Wim van den Doel laten via universiteitswoordvoerder Caroline van Overbeeke weten niet te willen reageren. 'Zolang het nog onder de rechter is, kan dat niet', zegt Van Overbeeke. 'Bovendien is de zaak gekoppeld aan een persoon. In principe heeft die meneer privacy, die wij niet kunnen schenden.'

'Het heeft me al imagoschade opgeleverd', vindt Evans juist. 'En het heeft me ook geld gekost. Maar inmiddels is het een kwestie van principe en gerechtigheid. De Leidse universiteit is de oudste van Nederland, met een goede reputa-

tie. Ik had er graag mijn bijdrage geleverd, maar het is treurig dat een of twee corrupte mensen de dienst uitmaken. De universiteit heeft bestuurlijke problemen. En het grootste probleem is de rector: die heeft gepoogd de situatie te verdoezelen. Dat is een misdaad.'

Evans is ook naar de Raad van Toezicht van de Universiteit Leiden gestapt, en naar de Tweede Kamer. Op 2 december worden Schiller, Stolker en Van den Doel als getuigen gehoord, samen met nog twee andere leden uit de sollicitatiecommissie.

Voor Evans is het de eerste stap naar een rechtszaak. 'Zelfs als het getuigenverhoor niet meer bewijs oplevert, hebben we eigenlijk al genoeg. Die rechtszaak komt er.'

'Niet creatiever door wiet'

> Vervolg van de voorpagina

De stoners kregen een proefje waarbij ze snel moesten reageren op informatie op het scherm. De placebogroep maakte gemiddeld ietsje minder fouten, maar daar ging het de psychologen niet om; de maximale reactietijd was expres zo kort ingesteld dat iedereen wel fouten moest maken. Interessanter is het hoe de hersenen van de proefpersonen op die fouten reageerden. Het signaal voor fout-gerelateerde negativiteit was verminderd bij de groep die een hoge dosis THC kreeg. Zowel een hoge als een lage dosis had effect op het signaal voor fout-positiviteit.

Oftewel: je maakt niet alleen meer fouten als je blout, je hebt het ook nog eens minder goed in de gaten. Ook als je een ervaren blower bent voor wie de effecten van cannabis niet als een overrompelende verrassing komen. Uit

ander onderzoek weet Kowal dat chronische gebruikers sowieso een verminderd foutpositiviteit-signaal laten zien, ook als ze niet vlak voor de meting cannabis gebruikten. 'Aangezien een verminderd vermogen om te leren van fouten gerelateerd is aan slechte prognoses bij behandeling van drugsverslaving, lijkt het van belang om meer kennis te verzamelen over de invloed van cannabis op dat vermogen', schrijft Kowal in zijn proefschrift.

Wat betekenen zijn resultaten voor niet-verslaafden? 'In situaties waarin je je snel moet aanpassen aan veranderende omstandigheden, zal je het minder goed doen onder invloed van cannabis. Autorijden, bijvoorbeeld.' Omdat cannabis ook de reactiesnelheid van gebruikers vertraagt, zal het in het echte leven niet altijd mogelijk zijn om te bepalen wat nou echt de gevolgen zijn van verminderde foutcontrole.

In een andere proef onderzocht Kowal de invloed van cannabis op bepaalde denktaken. De proefpersonen kregen onder meer een brainstorm-opdracht. 'Daarbij moesten ze bijvoorbeeld zoveel mogelijk manieren verzinnen om een pen en een schoen te combineren', legt Kowal uit. Een hoge dosis THC zorgde voor een slechtere score, een lagere dosis had geen meetbaar effect.

Dat is opmerkelijk, want er heerst een wijdverbreid geloof dat je van blowen juist creatiever zou worden. Kowal: 'Dat is ook wat je zou verwachten: als een middel de remmingen vermindert, zou je beter moeten worden in dit soort denk-opdrachten. Misschien dat je een andere uitkomst krijgt als je mensen een creatieve opdracht geeft die aansluit op hun interesses: de muzikant liedjes laten maken, en de tekenaars tekeningen. Maar ja, hoe kan je dan nog onderzoeken of het werkt?' **BB**

Rapper Wiz Khalifa, op de cover van zijn album *Blacc Hollywood* (2014). Het wijdverbreide geloof dat je van blowen creatiever wordt, lijkt te zijn ontzenuwd.

Cannabidiol: 'the hottest topic' in cannabis-onderzoek

Het laatste hoofdstuk van Kowals proefschrift is een literatuuroverzicht van de effecten van cannabidiol. Dat is een verbinding die chemisch verwant is aan THC, maar heel andere gevolgen heeft op het brein; je wordt er bijvoorbeeld niet high van. Juist daarom is het een stuk makkelijker om te onderzoeken: in veel landen is het wel toegestaan om hennep te kweken, als er maar heel weinig THC in zit. 'Het is *the hottest topic* in het cannabis-onderzoek', aldus Kowal. 'Het lijkt onder meer de negatieve effecten van THC, zoals angstgevoelens, te verminderen.'

Je kan het middel ook in min of meer pure vorm kopen. Wie doen dat? Vooral mensen met epilepsie, en ouders van kinderen met epilepsie. Zo'n dertig procent van de epileptici

die medicijnen van de apotheek gebruikt, blijft last houden van aanvallen. Dan is het niet zo gek dat ze op zoek gaan naar iets anders. Er is veel anekdotisch bewijs dat het werkt, en een heel klein beetje wetenschappelijk bewijs: 'Het is nog te vroeg om hier conclusies over te trekken', aldus een overzichtsartikel in het *New England Journal of Medicine*, eerder dit jaar.

In zijn eigen overzicht beperkt Kowal zich tot de vraag of cannabidiol ook gevolgen heeft op de manier waarop gebruikers met emoties of cognitie omgaan. Ook daar zijn nog maar weinig gegevens over, maar op basis van het beschikbare onderzoek speculeert hij dat ook cannabidiol mensen minder bewust maakt van de fouten die ze maken.

Mikael Kowal, *Thinking High: The impact of cannabis on human cognition*. Promotie: 6 oktober

Raad gesust in besloten en 'chic' overleg

Rector magnificus Carel Stolker heeft vorige week de Leidse gemeenteraad bijgepraat over de plannen van de universiteit in Den Haag. De raad vond het geen probleem dat de bijeenkomst besloten was.

Bart Borst, duoraadslid van D66, vond het wel 'chic' dat de bijeenkomst werd verplaatst van de raadszaal in het stadhuis naar het Academieggebouw.

'Raads- en commissievergaderingen zijn bijna altijd openbaar. Dan zou een besloten bijeenkomst

vreemd zijn. Dit overleg had meer de status van een werkbezoek, en die vinden continu plaats met allerlei organisaties. En daar is meestal ook geen pers bij.'

'Wij zijn uitgenodigd door de universiteit', aldus Klaas de Vries van het CDA. 'Dan respecteer je uiteraard ook de wensen van diegene die je uitnodigt. Het was ook een informeel gesprek, er werden geen besluiten genomen. Het praat wat makkelijker zonder gehijg van journalisten in de nek, is de redenering van het college waarschijnlijk geweest.'

'Als wij de universiteit hadden uit-

genodigd dan was de bijeenkomst hoogstwaarschijnlijk openbaar geweest. Maar wat er nu gezegd is, is ook helemaal niet geheim.'

En werden de raadsleden wijzer van de uitleg van de rector? 'We wilden graag weten wat het vertrek van politicologie-afstudeerrichting IBO naar Den Haag betekent voor de toekomst van de faculteit Sociale Wetenschappen in Leiden. Is dit het begin van het verplaatsen van meer FSW-opleidingen naar Den Haag? Dat blijkt niet zo te zijn. De komst van IBO past in het *global governance*-programma van de Haagse facul-

teit. Dat houdt niet in dat er meer studies vertrekken. We hadden snippers informatie, en nu is het beeld toch wel een stuk beter', zegt Borst.

'Het was een overtuigende presentatie', vond De Vries.

'Het gaat prima in Den Haag en ook goed in Leiden. Het college van bestuur heeft glashelder uitgelegd dat de faculteiten die nu in Leiden zitten, hier ook blijven. De kern van de universiteit zit in deze stad. Dat blijkt ook uit de investeringen die de universiteit doet. Het bèta-campus is er deels al. De Geesteswetenschappen-campus is in ontwikkeling. Daar

blijkt toch niet uit dat de universiteit weg wil, maar juist het tegenovergestelde. Niets is voor de eeuwigheid, dus dit college kan natuurlijk ook niet zeggen dat de universiteit nooit weg zal gaan. Maar die plannen liggen er zeker niet.'

Borst: 'We zagen Den Haag ook niet als gevaar. We wilden weten wat de plannen in Den Haag op middellange termijn zijn. Dat is nu helder.'

De Vries: 'Ik vind het juist prachtig mooie reclame als je uit de trein stapt in Den Haag en je ziet naast het station "Universiteit Leiden" op de gevel staan.' **VB**

Leidens ontzet

Teveel bier? Ga drie

Speel het Grote Mare Getuzenbord en leer alles over 1-2-3-oktober

Start:

Het studentenorkest van Collegium Musicum speelt *De Vijfde Symfonie* van Tsjajkovski (1888) (Garenmarkt, donderdag 29 september, 20.00).

Ook op de Garenmarkt: diverse optredens van o.a. Piano Band (vr 30 sept, 21.00) Hermes House Band met Dries Roelvink en Barry Bădpak (za 1 okt, 22.00), Flat Out (zo 2 okt, 17.00), Straattheaterfestival (ma 3 okt, 10.00).

- 6:** Je hutspot is aanbrand! Ga naar **12** (Hooglandse Kerkgracht, zaterdag 1 oktober, 17.00). Daar wordt traditioneel hutspot uitgedeeld (aan wie zich vooraf heeft ingeschreven...)
- 14:** Help! Je wordt meegevoerd door de Taptoe (zaterdag 1 oktober, 19.30)! Ga nog eens het gegooide aantal ogen vooruit.
- 19:** Verslapen voor het Reveill-je (Stadhuisplein, maandag 3 oktober, 7.00)! Met oude liederen, zoals het Wilhelmus wordt Leiden op 3 oktober wakker gezongen. Beurt overslaan.
- 23:** Leiden zingt uit volle borst verder bij de Koraal-zang (Van der Werfspark, maandag 3 oktober, 8.00). Zing ook een koraal lied, dan mag je nog eens het gegooide aantal ogen vooruit.
- 26:** Herdenkingsdienst, voor al die Leidenaars die in 1574 dapper standhielden (Pieterskerk, maandag 3 oktober, 10.00). Hou je mond tot je volgende beurt.
- 31:** Opgesloten in de Lakenhal! Die is op 3 oktober gratis toegankelijk van 10.00 tot 13.00 uur, maar je bent te lang gebleven. Blijf hier tot er een andere speler komt.
- 32:** Al in de botsauto's geweest? Vooruit, je mag nog eens het gegooide aantal ogen vooruit. (Groot Lunapark, za 1 okt, 13.00-2.00; zo 2 okt, 13.30-23.00; ma 3 okt, 9.00-1.00; Feestelijke Warenmarkt; za 1 okt, 13.00-24.00; zo 2 okt, 13.00-21.00; ma 3 okt, 9.00-24.00)
- 42:** Teveel bier? Of was het de zweefmolen? Je begint een beetje te zwalken... terug naar plek 39.
- 52:** Gevangenis! De politie pakt je op wegens misdraging. Blijf hier staan tot na de feesten (tenzij er een andere speler op deze plek komt).
- 58:** Plons! Je bent in de gracht beland bij het polsstokverspringen. Eerst naar huis voor droge kleren, en dan terug naar start. (Van der Werfspark, 3 oktober, 12.00; 3 Oktober University i.s.m. Augustinus; 15.00; Polsstokverspringen i.s.m. Minerva)
- 59:** Hier komt de grote optocht langs (maandag 3 oktober, 13.00), tegen de richting van de klok mee over de Witte Singel. Laat je niet nog eens meevoeren! Sterker nog: ga nog maar eens het gegooide aantal ogen vooruit.
- 63:** Einde! Vuurwerk! Je moet wel precies op 63 terechtkomen, anders moet je het overschot aan stappen terugtellen. Hier (Ankerplaats - Zijlsingel, maandag 3 oktober, 23.30) wordt het feest afgesloten met een zogenaamde Pyromusical.

Spelregels:

- Speel dit spel met twee dobbelstenen.
- Wie bij de eerste beurt 5 + 4 gooit, gaat meteen door naar vakje 53. Wie 6 + 3 gooit, gaat meteen naar 26.
- Kom je op een vakje waar al een pion staat, dan moet je terug naar je oude plaats.
- Behalve op vakje 14, 23, 32 en 59, mag je ook op de vakjes met een harinkie het aantal gegooide ogen vooruit.

plekken terug!

Wat vieren we eigenlijk?

De hertog van Alva, door de Spaanse koning Filips II aangesteld als landvoogd, besloot Leiden tijdens de Tachtigjarige Oorlog niet zo lang te belegeren tot het stadsbestuur zich overgaf. Bij een tweede beleg, in 1574, staken de Watergeuzen de dijken bij Rotterdam en Capelle aan den IJssel door. In de nacht van 2 op 3 oktober stond het water rond Leiden hoog genoeg om de Spanjaarden te verjagen. Intussen waren 6000 van de 18.000 Leidenaren al bezweken aan de honger en de pest. Burgemeester Van der Werff zou zelfs zijn arm aangeboden hebben aan de uitgehongerde inwoners. Een pan pruttelende hutsput uit het verlaten Spaanse kamp en wittebrood en haring, meegebracht door de Watergeuzen, stilden de ergste honger. Willem van Oranje bedankte de dappere Leidenaren met een universiteit. Meer weten? Check het speciale 3 oktober-themanummer dat *Mare* vorig jaar maakte op mareonline.nl.

Waar vieren we dat?

Meestal start de 3 oktoberviering met een openingsact op 2 oktober, exact om 15.74 uur precies (16.14 dus). Dit jaar, wegens het 130-jarige bestaan van de 3 October Vereniging én omdat 2 oktober op zondag valt, is het programma uitgesmeerd over meerdere dagen, zonder openingsact. Na eerdere activiteiten, o.a. voor senioren en schoolkinderen, trapt Collegium Musicum donderdagavond min of meer af op de Garenmarkt (zie: Start!). De rest van dit bordspel bevat slechts enkele, vooral officiële, hoogtepunten van de viering van het Leids Ontzet. Op 30october.nl vind je meer over de programmaonderdelen. Bovendien hebben heel veel cafés eigen podia, met optredens van onder meer Kraak & Smaak, Minerva Music Machine, Rubberen Henkie en Barry Badpak. Kijk op leidensontzet.com voor een overzicht. Zin in nog meer bordspellen? Sinds deze week is *Het Leidsch Singelspel* verkrijgbaar, onder meer bij de Hoogvliet.

Herman en ik

De eerste ontmoeting

Mare volgt de totstandkoming van *Majoor van het Menselijk Leed*

Zaterdag 14 november 2015 reisde ik naar Gent om kennis te maken met de 'Mooie Jonge Oppergod van de Vlaamse Letteren' en hem te vertellen over mijn boekproject over zijn leven, werk en imago. Het was de dag na de aanslagen in Parijs. Hij had de hele nacht vol ongelof naar de beelden zitten kijken.

Eind maart 2016 reisde ik andermaal naar de Lichtstad, ditmaal om Herman Brusselmans alles te vragen wat ik maar wilde weten over zijn jeugd en jonge jaren. Zijn huis, een bedevaartoord voor fans, is gelegen aan de rivier de Leie. Gidsen op lokale rondvaarboden wijzen de toeristen vanaf het water steevast aan waar de beroemde auteur woont.

Om klokslag 15.00 uur drukte ik op de bel waarop behalve de letters HB nog altijd de naam van zijn ex-vrouw en muze Tania de Metsenaere vermeld staat. Dan hoor ik de stem van Brusselmans door de intercom: net wakker, nog niet gewassen en 'geparfumeerd'. Of ik een uurtje later wil terugkomen. Brusselmans-lezers weten dat de auteur sinds jaar en dag een omgekeerd dag- en nachtritme heeft: overdag slaapt hij tot een uur of half drie, 's nachts schrijft hij.

Na een wandeling door de stad volgde de herkansing. Ditmaal stond Brusselmans me friskewassen bij de voordeur op te wachten. Hondje Eddie – ras: Lhasa Apso – was zo verheugd over mijn komst dat hij spontaan naast het in een hoek opgestelde hondentoilet plaste ('Godverdomme Eddie!'). Ik kreeg een kop koffie, vlijde me neer op de in zijn werk meermalen beschreven witte Ikea-bank en had kans om het interieur in me op te nemen. Behalve een bureau met daarop een computer en een printer, was het huis zo goed als leeg: kale muren, industriële radiatoren, geen boeken langs de wanden; alleen naast het bankstel enkele werken op een stapel. Op de salontafel lagen Brusselmans' Marlboro-sigaretten, een volle asbak en een oude gsm.

We namen Brusselmans' vroege leven door. Zijn jeugd speelde zich naar eigen zeggen af in de middeleeuwen. Vader Gust Brusselmans, veehandelaar, nam hem regelmatig mee naar boeren met wie hij zaken deed. 'Incestueuze types, mensen met twee tanden in hun bek. Badkamers hadden ze niet, ze

stonken en waren vies.' Zijn vader nam hem ook mee naar slachthuizen, waar runderen de keel werd doorgesneden. 'Dat bloed stroomde over mijn kleine gummilaarzen heen. De doodskreten van die dieren, de blik in hun ogen, de plassen bloed, dat was traumatiserend.'

Ook zijn depressies kwamen ter sprake, net als zijn angst om verlaten te worden door wie hem lief is. Het tragische is dat die vrees telkens weer bewaarheid is geworden, voor het laatst toen Tania in 2011 wegging. Dat hing er volgens de schrijver mee samen dat hij haar met zijn liefde verstikte. Dat hij Tania in zijn werk keer op keer op een voetstuk plaatste, had niet kunnen voorkomen dat ze vertrok: 'Als een vrouw moet kiezen tussen een man die gedichten voor haar schrijft of een man met een enorme stijve lul, kiest ze voor die laatste,' aldus Brusselmans. 'En ik ben de man met de poëzie.'

Dat Brusselmans gegevens uit de werkelijkheid gebruikt in zijn boeken is bekend. Maar op dat moment wist ik nog niets van het boek dat hij zou gaan schrijven, *De fouten*, over een incapabele neerlandicus die op het punt staat de biografie *HB, de jonge jaren* te publiceren.

Brusselmans neemt zich in het boek voor om alle fouten te corrigeren, en dat zijn er nogal wat. Zelfs zijn naam kan de biograaf niet foutloos spellen. Zijn werk is 'complete rotzooi, een geschriftje van niks, zeer amateuristisch van vorm en structuur, een puinhoop qua stijl en schrijfkunst'. Daarna volgt er een opsomming van fouten, waarin vooral Brusselmans' verbeelding zegeviert, bijvoorbeeld als hij schrijft dat hij acht maanden lang een geheime verhouding heeft gehad met de echtgenote van zijn biograaf...

In het onnavolgbare universum van Herman Brusselmans zijn fictie en werkelijkheid voortdurend met elkaar in dialoog. Dat wist ik natuurlijk al, maar heb ik nu ook aan den lijve ondervonden.

RICK HONINGS

Universitair docent moderne Nederlandse letterkunde Rick Honings werkt aan een boek over Herman Brusselmans. Op deze plek doet hij verslag van zijn vorderingen.

'Bussemaker heeft het mis'

Co-assistenten willen vergoeding

Minister Bussemaker van Onderwijs is nog steeds niet van plan co-assistenten een stagevergoeding te geven. De organisaties voor geneeskundestudenten maken zich klaar voor actie.

DOOR BART BRAUN De afschaffing van de basisbeurs treft geneeskundestudenten harder dan hun collega's bij andere studies. Geneeskunde duurt zes jaar, en het praktijkonderwijs, de zogeheten co-schappen, laat geen tijd over voor een bijbaan. Geneeskundestudenten vinden dat niet eerlijk, en roepen dus al tijden dat ze eigenlijk een stagevergoeding voor hun co's zouden moeten krijgen.

Minister Bussemaker van Onderwijs zou die vergoeding moeten betalen, en die denkt toch anders over deze kwestie. Vorige week beantwoordde ze vragen daarover van de Eerste Kamerfractie van GroenLinks. Co-schappen zijn onderwijs, en geen stage, vindt zij. 'Er is geen sprake van substantiële productieve arbeid op basis waarvan de co-assistenten gecompenseerd kunnen worden. Arbeidsproductiviteit is ook

geen doel van het co-schap.'

Geneesko's lopen weliswaar een grotere studieschuld op dan andere studenten, maar dat lopen ze later weer in, meent Bussemaker. Zij ziet geen reden om voor deze studie een speciale uitzondering op te zetten.

De organisaties die Bussemaker vorig jaar een petitie met meer dan twintigduizend handtekeningen vóór een coschapvergoeding aanboden, zijn teleurgesteld. Het Landelijk Overleg Co-assistenten, De Geneeskundestudent en het Landelijk Medisch Studenten Overleg hebben een gezamenlijke werkgroep over de co-kwestie.

Wergroep lid Rob van Gassel, student in Maastricht: 'Bij ons komt naar voren dat de minister niet goed begrijpt wat een co-assistent doet, en wat de co-schappen inhouden. Niet door te staken of te demonstreren, zoals sommige media suggereren. We willen op een positieve, ludieke manier laten zien dat wat de minister zegt, niet klopt. En uitleggen waarom wij denken dat we wel degelijk een bijzondere positie hebben.' Hoe? 'Dat moeten we nog invullen, maar het zal op een positieve manier gaan.' De actie zal dit jaar nog van start gaan.

Academische Agenda

Prof. dr. M. van Groesen zal op vrijdag 30 september een oratie houden bij benoeming tot hoogleraar bij de faculteit Geesteswetenschappen met als leeropdracht Zeegeschiedenis. De titel van de oratie is 'Een zee van mensen'.

Mw. A.E. Beumer hoopt op dinsdag 4 oktober om 10.00 uur te promoveren tot doctor in de Rechtsgeleerdheid. De titel van het proefschrift is 'De publieke handhavingsprocedures van het mededingingsrecht in het licht van de mensenrechten'. Promotoren zijn Prof.mr. T.R. Ottervanger en Prof.mr. S.C.G. Van den Bogaert.

Dhr. D. van der Es hoopt op dinsdag 4 oktober om 11.15 uur te promoveren tot doctor in de Wetenschap en Natuurwetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Synthesis of Phosphodiester-containing Bacterial Cell Wall Components: Teichoic Acids, Capsular Polysaccharides and Phosphatidyl Glycerol analogues'. Promotor is Prof.dr. G.A. van der Marel.

Mw. L. Di Gesu hoopt op dinsdag 4 oktober om 13.45 uur te promoveren tot doctor in de Wetenschap en Natuurwetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Winds in the AGN environment: new perspectives from high-resolution X-ray spectroscopy'. Promotor is Prof.dr. J.S. Kaastra.

Dhr. C.H. Smit hoopt op dinsdag 4 oktober om 15.00 uur te promoveren tot doctor in de Genees-

kunde. De titel van het proefschrift is 'Developmental expression and antigenicity of schistosome glycans'. Promotor is Prof.dr. A.M. Deelder.

Mw. M.M. Schaap hoopt op dinsdag 4 oktober om 16.15 uur te promoveren tot doctor in de Geneeskunde. De titel van het proefschrift is 'The use of transcriptomics data in detecting non-genotoxic carcinogens'. Promotoren zijn Prof.dr. H. van Steeg en Prof.dr. L.H.F. Mullenders.

Mw. L.C.J. Oudejans hoopt op woensdag 5 oktober om 11.15 uur te promoveren tot doctor in de Geneeskunde. De titel van het proefschrift is 'Pain perception and modulation in acute and chronic pain states'. Promotor is Prof.dr. A. Dahan.

Mw. O.C. Bodde hoopt op woensdag 5 oktober om 13.45 uur te promoveren tot doctor in de Geesteswetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Screening the War on Terror: The Politics and Aesthetics of Torture in American and European Cinema'. Promotor is Prof.dr. A. Visser.

Dhr. B.O. Bingen hoopt op woensdag 5 oktober om 15.00 uur te promoveren tot doctor in de Geneeskunde. De titel van het proefschrift is 'Molecular and cellular determinants of cardiac tachyarrhythmias: From trigger to therapy'. Promotor is Prof.dr. M.J. Schalij.

Dhr. W.J. Dral hoopt op woensdag 5 oktober om 16.15 uur te promoveren tot doctor in de Geestes-

wetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Tussen macht en onmacht'. Promotoren zijn Prof. dr. R.C.J. van Maanen en Prof.dr. S. Groeneweld.

Mw. M.N. Drozdovskaya hoopt op donderdag 6 oktober om 11.15 uur te promoveren tot doctor in de Wetenschap en Natuurwetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Inextricable ties between chemical complexity and dynamics of embedded protostellar regions'. Promotor is Prof.dr. E.F. van Dishoeck.

Dhr. M.A. Kowal hoopt op donderdag 6 oktober om 13.45 uur te promoveren tot doctor in de Sociale Wetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Thinking High: The impact of cannabis on human cognition'. Promotor is Prof.dr. B. Hommel.

Dhr. J.A. Oldewarris hoopt op donderdag 6 oktober om 15.00 uur te promoveren tot doctor in de Geesteswetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Liefde voor de Hollandse bouwkunst: Architectuur en toegepaste kunst bij Uitgeversmaatschappij Kosmos 1923-1960'. Promotoren zijn Prof.dr. P.G. Hoftijzer en Prof.dr. B.J.F. Colenbrander.

Dhr. P. Schoen hoopt op donderdag 6 oktober om 16.15 uur te promoveren tot doctor in de Geesteswetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Tussen hamer en aambeeld'. Promotor is Prof.dr. J.A. Mol.

Maretjes

De prijs voor een Maretje bedraagt €9,- per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van 4.500 euro te boven gaan.

Doe meer met je kennis! Vrijwilligers gezocht voor één uur per week bijles en huiswerkbegeleiding op verschillende locaties of bij de leer-

ling thuis. **Leiden-Noord**, 25 leerlingen **basisonderwijs**, groep 4 t/m 8. **Voortgezet onderwijs**: *Nederlands, rekenen, brugklas vmbo. *Nederlands, brugklas mavo-havo. *Engels, 4vmbo. *Wiskunde, 2mavo. **Leiden-Zuid**, 13 leerlingen **basisonderwijs**, groep 4 t/m 8. **Voortgezet onderwijs**: *Nederlands, begrijpend lezen, 2mavo. *Engels, 2mavo. Onderwijswinkel, Driftstraat 77, ma, wo en do 15-17u. Tel. 071-5214256. E-mail: hdekoorn@owwleiden.nl.

Britse paramilitairen begroeten overlevenden in Pristina, in 1999. Foto Magnum/Hollandse Hoogte

Kookpot Kosovo kan weer barsten

Politicoog promoveert op staat waaruit ze moest vluchten

Als 11-jarig meisje moest de Kosovaarse Arlinda Rrustemi vluchten voor Servische militairen. Nu promoveert ze op de politieke ontwikkelingen van haar land.

DOOR VINCENT BONGERS 'In het begin merkten we nog niet zoveel van de oorlog', zegt jurist en politicoog Arlinda Rrustemi (1988). 'Ik woonde met mijn vader, broer en zus in een buitenwijk van Pristina, de hoofdstad van Kosovo. In maart 1999 ging het mis. We hoorden hevig geweervuur en lieten alles achter. Met de auto wisten we te ontkomen, maar de komende maanden waren we eigenlijk steeds op de vlucht. Ik kwam met mijn broer, zus en oma terecht in het centrum van Pristina, terwijl ik niet wist hoe het met mijn vader was. Toen greep de NAVO in.'

Rrustemi promoveert vandaag op een onderzoek naar staatsvorming in Kosovo. Dat land riep in 2008 haar onafhankelijkheid uit, maar wordt door Servië nog steeds als autonome provincie beschouwd. Meer dan negentig procent van de inwoners van Kosovo is van Albanese afkomst. In 1998 braken er gevechten uit tussen Servische troepen en het Kosovaars Bevrijdingsleger (UÇK). De Serviërs maakten zich schuldig aan etnische zuiveringen. Toen de internationale gemeenschap besloot Belgrado te bombarderen trok het Servische leger zich uit Kosovo terug.

'Het is een vreemde ervaring om vallende bommen als iets prettig te ervaren', aldus Rrustemi. 'We waren echt heel erg blij met de explosies, want nu kwam er hopelijk een einde aan alle ellende. We dachten niet aan

het gevaar: we hadden de hoop al opgegeven. Maar misschien gingen we het dan toch overleven. Vader heeft ons weer opgepikt en meegenomen naar het dorp waar hij zich schuilhield. Daar sliepen we in onze kleren. Er stond altijd iemand op wacht. Maar na een week verschenen er Servische paramilitairen, dus het was weer vluchten geblazen.

'Toen we in de auto een berg opreden, keek ik in het dal. De hele stad stond in brand. Mensen die niet op tijd waren weggekomen, zijn verbrand in hun eigen huis. In de bergen kwamen we in een Servische fuik terecht. De mannen werden van de vrouwen gescheiden. Ik heb het grotendeels verdrongen, maar ik herinner mij nog dat het water in een langstromend beekje rood was van het bloed. Uiteindelijk liep alles goed af. Uiteindelijk heeft mijn vader zichzelf en mijn broer vrijgekocht.'

Het gezin vluchtte naar het buitenland. 'We hebben de laatste bus gepakt die nog de grens naar Macedonië mocht passeren. Na twee weken in een vluchtelingenkamp was de oorlog voorbij en keerden we terug naar huis. Ons hele interieur lag aan diggelen. De meeste huisraad hebben we gerepareerd, maar mijn vader zit nog steeds in de antieke stoel met een kogelgat. Sindsdien gaat het allemaal een stuk soepeler. Mijn vader moedigde ons aan om in het buitenland te studeren. Toen kreeg ik een beurs om aan het University College Roosevelt in Middelburg te studeren.'

En nu wordt ze dus doctor. In haar proefschrift laat Rrustemi zien dat de Verenigde Naties en de Europese Unie fouten hebben gemaakt in de opbouw van Kosovo. 'Natuurlijk waren de Albanese Kosovaren dankbaar

voor de militaire interventie. Kosovo kwam onder bestuur te staan van de VN. Al snel volgde er desillusie. Het bestuur was te autoritair. De nieuwe staat werd van bovenaf opgelegd. De bevolking had veel te weinig invloed. Het proces werd ook niet voldoende aangestuurd door lokale bestuurders. Er kwam weerstand tegen de internationale gemeenschap. De frustratie

'We waren echt heel erg blij met de vallende bommen'

liep op en in maart 2004 waren er zelfs rellen waarbij veertien doden vielen. Dat geweld was niet alleen het gevolg van etnische spanningen maar had dus ook te maken met de onvrede over de staatsvorming.'

Rrustemi beschrijft niet alleen bestuurlijke keuzes, maar interviewde ook een groot aantal Kosovaren om zo een completer beeld te krijgen van de gevolgen van bepaalde beslissingen. 'Ik wilde laten zien hoe beleid in de praktijk uitwerkt en stemmen laten horen, die normaal buiten gehoorsafstand blijven.'

In 2008 riep Kosovo de onafhankelijkheid uit. 'De VN steunt die officieel niet, want er zijn lidstaten die zich verzetten tegen die onafhankelijkheid. Dat geldt ook voor een vijftal leden van de EU: Cyprus, Roemenië, Slowakije, Griekenland en Spanje erkennen het land niet. Het Internationaal Gerechtshof in Den Haag heeft echter in 2010 vastgesteld dat de onafhankelijk van Kosovo niet in strijd is met internationaal recht. Dat

geeft het land een steun in de rug.'

De internationale gemeenschap bemoeit zich nog steeds nadrukkelijk met de moeizame relatie tussen Kosovo en Servië. 'Maar daar wordt te weinig rekening gehouden met de lokale behoeften. In een kantoor in Brussel of New York kan iets een briljant oplossing voor een probleem lijken, maar in Pristina kan dat wel eens helemaal verkeerd vallen en juist leiden tot onrust.'

Maar ook in Kosovo zelf moet ook nog het nodige veranderen, vindt ze. 'Een deel van de politieke elite heeft een crimineel verleden.' In een nieuw Kosovo-tribunaal in Den Haag komen leden van het UÇK en andere guerrillabewegingen die verdacht worden van allerlei misdaden voor de rechter. 'Ook Hashim Thaçi, de president van Kosovo en oud-leider van het UÇK, verschijnt mogelijk voor het tribunaal. Hij maakte onderdeel uit van een militaire organisatie. En dit soort figuren zijn niet geschikt om een nieuwe staat op te bouwen. Het is nu een corrupt en arm land, zonder onafhankelijke rechtsstaat.'

Hoe slecht het land er aan toe is, blijkt wel uit de grote uitstroom. 'Vooral jongeren emigreren. Toen de stroom vluchtelingen uit Syrië op gang kwam, was er een gerucht dat Duitsland ook Kosovaren een verblijfsvergunning zou verlenen. Duiden gingen op pad, sommigen verkochten zelfs hun huis. Dat zegt genoeg. Maar een heel klein deel van de Kosovaren kon echter in Duitsland terecht.'

De toekomst van het land hangt vooral af van internationale ontwikkelingen. 'Een onafhankelijk Kosovo kan alleen overleven als de betrekkingen met Servië normaliseren. Nu

blokkeert Servië de ontwikkeling van het land.' Servië en haar bondgenoten dwarsboomden bijvoorbeeld het lidmaatschap van Kosovo van de Unesco. En zolang Kosovo geen onderdeel van dit soort internationale organisaties is, dan staat ze zwak. En dat heeft uiteraard ook gevolgen voor het bestuur in het land zelf.'

Nog iets van zes procent van de bevolking in Kosovo is Servisch. 'Die wonen verspreid over heel het land, maar in het noorden hebben ze een soort enclave. Dat gebied is niet veilig, zeker niet voor Albanese Kosovaren. Je kunt er worden aangevallen. Het is een wetteloos gebied, een "wild land", zegt een van de geïnterviewden in mijn proefschrift "waar mensen alleen bezig zijn met overleven".'

Het is een belangrijk deel van Kosovo, vanwege de aanwezige grondstoffen. 'Er zijn daar grote mijnen waar al decennia over wordt geknokt. Dat dispuut duurt voort. De economie van Kosovo wordt hier ernstig door geschaad. Het gebied staat onder controle van door Servië betaalde paramilitairen die zichzelf "de brugwachters" noemen. De Serviërs in dit gebied hebben zelfs een niet erkend afscheidingsreferendum gehouden. Maar uiteraard willen zij het liefst dat heel Kosovo weer Servisch wordt.'

Het conflict smeult dus nog steeds. 'Het is zelfs mogelijk dat er weer oorlog komt. Vooral omdat Rusland, de grote bondgenoot van Servië, zich steeds agressiever opstelt. En dan is daar ook nog Turkije. Turkse bedrijven hebben aan invloed gewonnen en Erdogan heeft veel scholen en moskeeën gefinancierd. Kosovo is als een kookpot waaronder het vuur steeds verder opgepoord wordt. En die pot kan wel eens gaan barsten.'

Laptops prohibited

Lecturers ban computers and tablets

More and more lecturers refuse to compete with Facebook, online shops and even football matches during lectures and are banning laptops, tablets and smartphones.

BY VINCENT BONGERS AND MARLEEN VAN WESEL “You can tell by students’ eyes when they switch from their notes to a shopping site”, explains Yra van Dijk, Professor of Modern Dutch Literature. “I’m actually shocked that they are not at all embarrassed about shopping online or checking Facebook during my lectures. They’re not even aware that they shouldn’t. It’s downright rude. We need to teach them some electronic manners. Students think that they’re very good at multitasking, but they don’t know how to concentrate properly. Besides, they distract the people behind them too.”

Van Dijk introduced a drastic measure: from now on, laptops, tablets and smartphones are banned from her lectures.

The Law Faculty is also trialling a laptop prohibition for the “Introduction to Criminal Law” tutorial. “There’s another aspect, specific to law, to consider as well as distraction and effectiveness”, says lecturer Bas Leeuw. “In exams, students need to be able to look things up quickly in their collections of legislation; they’re not allowed to use tablets or laptops.”

At Psychometrics on Tuesday afternoon in the Gorlaeus Building, almost half the benches in the lecture hall have open laptops on them. Party photos and pictures of intricately plaited hairdos pop up and down on Facebook while other people use chat and email services. One student is actually viewing a Leiden University page, but is clearly working on an assignment for another course. Nonetheless, most

‘They’re not even aware that they shouldn’t do it, and that it’s downright rude.’ Foto Marc de Haan

students are carefully typing notes on the lecture in Word or have the same matrices on their screens as those on the large screens at the front of the hall.

“As a lecturer, you do your best to tell them things that hold their attention, but the Internet is tough competition”, Marjolein Fokkema, a university lecturer who teaches Psychology, responds afterwards.

“I’ve turned off the lights during a lecture as a joke before”, says Armin Cuyvers, a university lecturer who teaches European Law. “I noticed a good many places glowed Facebook-blue. Everyone’s tempted; it’s not just students who are affected. It happens at conferences too: you check your emails while a colleague

delivers a talk. It’s so easy to lose your concentration”, admits Cuyver. “And research has revealed that it takes ten minutes to restore your focus. If you are distracted six times an hour, it means you haven’t really been focused for the entire hour.” Yet he doubts whether a prohibition would do any good. “How would we enforce it? That would be quite tricky, I think.”

“I’m not yet convinced that a prohibition is the right way to go about it”, says Zef Faassen, who teaches the laptop-free Introduction to Criminal Law tutorial. “Opinion was much divided at the department. We shouldn’t need to police the lectures and technology is an integral part of our lives now.” His colleague Leeuw

is not a very outspoken opponent. “Of course I understand the arguments that this prohibition is a bit outmoded. We need to discuss the right way to go about it within the faculty.”

“I can imagine that it upsets some colleagues”, says Beerend Hierck, a university lecturer who teaches Anatomy and Embryology.

“But it’s madness to ban them. I give plenty of lectures to first-years. Their secondary schools would probably not have allowed the use of phones or laptops during class, and now they may use them. It’s not really fair on them. And yes, I’ve seen students watching a football match during a lecture – it is pretty obvious.”

Distraction is not the only reason why Van Dijk has banned laptops, she explains. “Research has made it clear that you can’t remember the information very well if you use a laptop (See box, ed.). Moreover, the quality of your notes isn’t as good. You write everything down if you use a computer: you literally take minutes. And that’s exactly what you shouldn’t do at a lecture. You should filter the information and make connections. You can structure your thoughts more easily with a pen. Everything shouts: get rid of those things!”

Faassen is familiar with the research. “I explained to the students quite clearly why we want to try not using laptops. Mind you, I noticed that some of them left the paper they were using completely blank. I don’t think they’re used to writing by hand anymore.”

“These are my personal rules”, explains Van Dijk. “I haven’t asked the Board’s permission. I think I can decide how we work during lectures. You’re not welcome here if you have a laptop. If you’re not happy with it, lodge a complaint.”

“There’s no faculty policy that says you can or can’t ban things”, Egbert Fortuin of the Humanities Board replies by email, “which implies that lecturers can decide what’s allowed. Students who disagree must take it up with the lecturer.”

“I think laptops should be allowed”, says student Chris van Seters, just before Van Dijk’s lecture starts. “We’re at university, we’ve paid to be here, so what you do during a lecture is your own responsibility. If you don’t want to pay attention, then don’t.”

“I’m so glad there’s a ban”, says his fellow student, Lotte Hondebrink. “My generation really lacks the skills to focus properly. Laptops encourage laziness and are bad for your concentration.”

What does science say?

Mare looked up what the academic literature has to say on laptops in lecture halls. “There is little evidence that technology improves learning while there is evidence that it can impede learning.”

BY BART BRAUN The big problem with laptops is that you can do so much more than just make notes. In every lecture, there’s a time when your attention wavers and Facebook, Japanese tentacle porn or computer games are only a click away.

You might think you’re good at multitasking and that a message between

notes can’t hurt. And in that case you would almost certainly be wrong, as several studies on laptop use reveal.

On average, laptop users have lower marks than people who make notes on paper; not much, but it is a significant difference that’s turned up in several studies. And even if you really were immune, it still disturbs your fellow students. A Canadian study revealed that people who could see a screen with Internet windows scored, on average, a full mark lower on a test about the lecture. Option: ban the laptop users to one side of the lecture hall.

However, we have a few things to say

about those studies. For instance, quite a few of the laptop studies were done at the beginning of this century, when special laptop classes were set up to make the best possible use of the new technology. But this research doesn’t tell you much if you’re here in Leiden instead of one of those classes. Not much has been written about the use of tablets, although it would seem that students with iPads are less inclined to go surfing the web than laptop users are.

It’s also quite possible that there’s a difference between students with laptops and students who use paper and that this difference explains the lower marks. Other studies are based on self-reporting (“What percentage of your time do you spend on Facebook?”) while others had very low numbers of test subjects; the Canadians mentioned earlier had 39. The overall conclusion, nonetheless, is that distraction distracts people, and we’re inclined to believe it.

Imagine, though, that we’re dealing with a special type of students who are completely immune to the temptations of laptops, and only use their devices to make notes? Strikingly little experimental research has been done on that.

The most well-known study was conducted by Princeton psychologist Pam Mueller in 2014. She let the draw decide

which students used laptops and which used pens and compared the differences. What were the results? The laptop users wrote much more but scored lower marks on the tests. Presumably that was because they wrote more down; they literally wrote down what the lecturer said. In other words, they were acting like typewriters, instead of learning and actually thinking about what to write.

And if you were to tell laptop users that they should remember that and try to make real notes? They still make the same mistake. “There is little evidence that taking notes digitally helps you learn more effectively. But there is evidence that it can impede learning,” Mueller sums up the state of affairs in a 2016 review on the subject.

And that seems to be right, if you look at the studies. The results also match the nostalgic feelings of lecturers and other oldies who think students back in the day had far fewer distractions. If pen and paper were good enough for them, it’s good enough for these modern brats too, right?

The match is just a bit too smooth, though. Exactly how much lower are the marks of computer users? In a study at the University of California in Irvine, students with laptops scored exactly average marks and people who used paper

scored a little higher: 0.1 standard deviation higher, to be exact. In Mueller’s test, the computer users scored - 0.1 and the pen men scored +0.2 standard deviation from the average.

It’s difficult to convert a z-value like that into a figure. In fact, the main reason that researchers talk about z-values instead of figures is precisely because you can’t compare a 7 out of 10 at Irvine one-on-one to a B- at Princeton. The idea behind is not difficult, however: if you put all the students’ marks into a graph, with the mark on the x-axis and the occurrence of that mark on the y-axis, you would expect a bell curve.

Most students have average marks, outliers with high or low marks are rarer. The bottom of the bell rests on two whole standard deviations – three, if you want to be accurate. One tenth standard deviation is, considering the exam results for most courses, not a shocking amount. In visual terms: the computer users are, on average, a little left of the top of the bell and the pen men are more to the right.

If you get bad marks, there is probably more to the problem than can be solved simply by leaving the computer at home. Do you get good marks with your laptop? Then keep up the good work – unless, of course, the lecturer bans it.

Less is more: research suggests that distractions distract people.

De vier Deeldeliers

Jules en co verbouwen de jazz

'Het is leuk om te spelen voor een publiek dat denkt dat het niet van jazz houdt', vindt organist Bas van Lier. Samen met Jules Deelder treedt hij vrijdag op in Leiden, als De Deeldeliers.

DOOR MARLEEN VAN WESEL 'Onze muziek is ook voor de niet-door-gewinterde jazz-fanaten', vertelt jazzmuzikant Bas van Lier. Samen met schrijver en jazzverzamelaar Jules Deelder richtte hij de Deeldeliers op. Vrijdag spelen ze in Gebr. de Nobel. Een soort toegift na de festivalzomer, en tegelijkertijd een voorproefje van het nieuwe theaterseizoen.

Van Lier: 'Afgelopen maanden hebben we het superdruk gehad met een aparte show voor de Parade, die we 64 keer hebben opgevoerd. Optredens vormen vaak blokken, zoals

ook de theatertour die begin 2017 van start gaat. Maar eigenlijk stoppen we nooit. Als er nu iets voorbij komt waar we leuk kunnen spelen, zoals in Leiden, dan doen we dat.'

De Deeldeliers spelen veel *standards*, bekende jazzcomposities. Van Lier: 'Maar dan op z'n Deeldeliers verbouwd. We gooien er altijd onze eigen sound en opvatting overheen.' Dat gaat vanzelf, met deze verzameling muzikanten. 'We hebben een vrij aparte bezetting. Erik Kooger levert het slagwerk, maar Jules drumt óók, op snare en hihat. Door die combinatie ontstaat een brede beat. Uit mijn Hammondorgel klinkt ook bas, heel vet. En Boris van der Lek, onze saxofonist, heeft echt die Chicagostijl. Hij komt van de rock 'n roll-kant, wat resulteert in een dijk van een toon, heel heavy. Hij heeft natuurlijk ook gespeeld met Herman Brood en de Golden Earring, maar jazz is de grote liefde.'

Live worden daar nog wel eens gastsolisten aan toegevoegd, zoals Hans Dulfer en Benjamin Herman. Naar Leiden komen ze gewoon met z'n vieren, in de setting van een clubvoorstelling, zegt Van Lier. 'We doen ook theatervoorstellingen, waarin meer ruimte is voor gedichten en heen-en-weergeklets, terwijl in de clubs vooral de muziek klinkt. Natuurlijk wel met een paar gedichten en typisch Deelderese con-

versaties tussendoor.'

Er zullen vrijdag zowel dingen klinken van de Parade als werk uit die nieuwe theatershow 'Deeldelarie'. 'Met zo'n woordkunstenaar in de gelederen laten we de titelkeuzes uiteraard altijd aan de meester. In Deeldelarie zit wat lariekoek, maar natuurlijk ook "Deelder, Ari". Dat is de naam van Jules dochter én van de kroeg waar hij naast woont. Behalve "Deelder" zit er in onze titels meestal ook iets van "Lier". Wij hebben de Deeldeliers opgezet en wij vormen ook echt het front.'

Bij de oprichting in 2012 kondigde Deelder aan dat ze het publiek eens iets anders zouden laten horen dan 'die ziellose bonkedebonkmuziek'. 'Er is tegenwoordig geen radiozender of andere plek waar je nog echte jazz tegenkomt', vindt Van Lier. 'Vooral tijdens onze clubtours vinden we het juist leuk om te spelen voor een publiek dat denkt dat het niet van jazz houdt. Als ze weglopen, hoor je ze zeggen: "Dit was wel te gek!" We willen dat uiteindelijk zowel kenners als niet-kenners het te gek vinden. In Leiden zal Jules ook voor en na het optreden muziek draaien. Hij heeft namelijk een plááatenkast... En intussen staan mensen daarop te dansen, zonder dat ze weten dat het jazz is.'

De Deeldeliers

Gebr. de Nobel, vrijdag 30 september, 20.00 uur, €12,50

'Natuurlijk wel met een paar gedichten tussendoor.'

Zo klinkt Gandalf in galop

Orkest speelt soundtracks in Stadsgehoorzaal

Bij het concert Magic of the Movies in de Stadsgehoorzaal speelt een orkest de muziek uit filmklassiekers die tegelijkertijd worden geprojecteerd. 'Het slagwerk klinkt als kanongebulder.'

DOOR VINCENT BONGERS 'Ik was met een orkest in Frankrijk toen MH17 neerstortte', zegt dirigent en trompettist Michiel de Boer. 'We hadden een concert en als reactie op de tragedie besloten we 'Hymn to the Fallen' te spelen, uit *Saving Private Ryan*, de D-dayfilm van Steven Spielberg. 'Een uur voor aanvang van het optreden lag de hymne pas op onze lessenaars. We hebben het gespeeld zonder repetitie. De uitvoering maakte enorme indruk op het orkest en het publiek.'

De Boer geeft muzikaal leiding aan het concert *Magic of the Movies*, volgend weekend in de Stadsgehoorzaal. 'Het is muziek die veel losmaakt. 'Hymn to the Fallen' is ook gekoppeld aan de Hercules-ramp twintig jaar geleden, waar een groot aantal leden van het fanfarekorps van de Koninklijke landmacht bij omkwam.'

Het orkest speelt meer bekende soundtracks, zoals het *Star Wars*-thema. 'Maar we kiezen niet alleen voor de mainstream. Zo komt er ook een fragment langs van de in Nederland redelijk onbekende Zweedse film *As it is in heaven*. En onze invalshoek is soms anders. *Lord of the Rings* laten

we niet links liggen, maar we kiezen niet voor de muziek uit de films van Peter Jackson, maar spelen een stuk van de Nederlandse componist Johan de Meij. Hij liet zich inspireren door het boek en schreef muziek die bij een verfilming zou passen. We gaan dus eigenlijk terug naar de basis en spelen deel een van het stuk. Dat heeft de titel "Gandalf". Als je het hoort, dan zie je gewoon voor je hoe de tovenaars, met zijn paard Shadowfax in volle galop, op weg is naar verre oorden.'

Bijzonder is dat het orkest niet bestaat uit professionals. 'Een van de dingen die we graag wilden is de kans geven aan amateurmuzici om in de Stadsgehoorzaal te spelen. Daarnaast komen ze ook in aanraking met stukken die ze normaal niet zo snel tegenkomen. We hebben zelfs een meisje van dertien dat klarinet speelt. In totaal gaat het om 67 muzikanten en nog een koor van 23 zangers. We hopen dat ze allemaal op het podium passen.'

Achter het orkest hangt een enorm scherm waarop de filmfragmenten worden vertoond. 'Verder zijn er nog lichteffecten, maar we voegen niet het geluid van explosies toe. In *Dances with wolves* zit bijvoorbeeld een veldslag. Het slagwerk klinkt dan als gewerschoten en kanongebulder.'

Nog een verplichte klassieker: *Solदाat van Oranje*. 'Een deel van de score van Rogier van Otterloo wordt gespeeld, maar we hebben ook de rechten van het lied "Als wij niets

doen" uit de musical. Dat is gelukt mede dankzij acteur Rutger Bultman, die iets van 1500 keer op het podium heeft gestaan in Valkenburg. Volgens mij heeft hij alle rollen behalve de hoofdrol wel gespeeld. Bultman zingt het lied samen met actrice Simone Breukink. Zij presenteren ook de avond.'

'We spelen ook het thema van superheldenanimatie *The Incredibles*. Dat knalt enorm. Het koper is zo *in your face*, dat is echt spierbal-

lenwerk. Maar muziek gericht op het hart is net zo mooi natuurlijk. Pianiste Julia Buizer speelt solo Una Mattina uit *Intouchables*. Dan is de rest van het orkest stil en kan het publiek even tot rust komen en helemaal wegdrijven.'

Magic of the Movies

Stadsgehoorzaal
7-9 oktober, € 25-40
Kaarten via
jointventureproductions.nl

Ook te horen: *Lord of the Rings*, maar dan met muziek van de Nederlandse componist Johan de Meij, die zich door de boeken liet inspireren.

Agenda

3 OKTOBER

Diverse festiviteiten
Zie ook p. 6-7

FILM

KIJKHUIS

L'avenir
do. vr. di. wo. 16.00 21.00

Weiner
do. vr. di. wo. 18.45

Captain Fantastic
do. di. 16.15, do. vr. di. wo. 21.30

Lo and Behold

vr. wo. 16.15

Bacalaureat

do. vr. di. wo. 18.45

TRIANON

Bridget Jones's Baby

do. vr. di. wo. 15.30, 18.30, 21.30

Florence Foster Jenkins

do. vr. di. wo. 15.30, vr. wo. 18.45,

do. di. 21.30

Riphagen

do. di. 18.30, vr. wo. 21.30

Sully

do. di. 18.45, vr. wo. 21.30

De Held

vr. wo. 18.45, do. di. 21.30

LIDO

Don't Breathe

do. vr. di. wo. 21.30

Blair Witch

do. vr. wo. 21.30

Sausage Party

do. di. 19.00, vr. wo. 21.30

Deepwater Horizon

do. di. 18.45, vr. wo. 21.30

MUZIEK

GEBR. DE NOBEL

De Deeldeliers

Vr 30 september, 20.00, €12,50

Zodiac

Do 6 oktober, 19.30, €15,-

VRIJPLAATS

Famous for 15 minutes –

poëzie open mic

Vr 30 september, 21.00

Rebel Salute hiphop/dancehall/

reggae

Za 1 oktober, 22.00

QBUS

Grote Prijs van de Bollenstreek

(voorrunde)

Za 1 oktober, 20.00, €5,-

PAARD VAN TROJE

Enter the Gallowstreet

Vr 30 september, 21.00, €12,50

Marco Santos & Friends

Za 1 oktober, 19.30, €17,50

Ghostface Killah & Killah Priest

Zo 2 oktober, 15.00, €25,-

DIVERSEN

MALIEVELD DEN HAAG

Generation Discover Festival

1 t/m 5 oktober

RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN

Tentoonstelling: Egypte. Land van

onsterfelijkeid

t/m 2 oktober

Tentoonstelling Vlijmscherp verleden

t/m 2 oktober

LAKENHAL

Foto-expositie Wij van de fabriek

t/m 3 oktober

3 oktober gratis geopend van

10.00 – 13.00

STADSGEHOORZAAL

Slagwerk Den Haag: Trails of Wood

Wo 5 oktober, 20.15, €25,00

THEEHUIS NOORD

Stadsessie Leidse Wijken

Wo 5 oktober, 19.30

SIEBOLDHUIS

Tentoonstelling: Strijd om de macht.

Prenten van Takeda Hideo

t/m 27 november

Tentoonstelling: Arita. Schilderijen

van Debora Makkus

t/m 27 november

HORTUS BOTANICUS

Tentoonstelling: Japan en Von Siebold

t/m 30 oktober

STADHUIS

Tentoonstelling: Taalmuseum Leiden

t/m 6 januari

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

Tentoonstelling: Praag rond 1600

T/m 10 januari

Kamervragen

Foto Taco van der Eb

Column

Terugkomen

Heb je het deze zomer gezegd? Niet gedurende de eerste paar weken, natuurlijk. Maar toen de lange dagen op hun einde begonnen te lopen, is het je waarschijnlijk ontglipt. 'Vakantie is leuk hoor, maar ik heb ook wel weer zin om te beginnen met die colleges.' Je hebt het gezegd, hè? Dit is het moment om ongegeneerd terug te komen op die uitspraak.

De notitieboeken die je in augustus met goede moed kocht, hebben inmiddels afzichtelijke kreukels. Wellicht is er zelfs al een kop koffie overheen gegaan.

De gelaatskleur van twee weken in Zuid-Frankrijk, ben je kwijt. Niet dat de oranjige tint ooit natuurlijk oogde, maar je had 'm wel. De eerste hoorcolleges zijn al overgeslagen. Hopelijk werden ze opgenomen.

De hoeveelheid verdwaalde schoolartikelen met kortingstickers bij de HEMA slinkt. De vollere treinen waren eerst best gemoedelijk. Nu vrees je iedere ochtend voor het verliezen van je gezichtsvermogen, omdat iemand bijna je oog uitsteekt met de punt van de Metro.

Het is officieel herfst. Godzijdank, want de zomer staat hoog in mijn hekel-top-tien. Net onder dierenleed, het gebrek aan vrouwen in de politiek en mensen die wijzen op taal- dan wel spellingsfouten tijdens een discussie.

Ik ben verliefd op de herfst en de winter. Op de weersomstandigheden, de feestdagen en alles daartussen. Vakken die ik in het begin totaal niet snapte, begin ik na een paar weken vaak onder de knie te krijgen. Als dat niet het geval is, weet ik binnen een paar weken in elk geval wel wie het vak genoeg onder de knie heeft om groepsprojecten mee te doen. Ik weet inmiddels welke colleges ik beter wel kan bijwonen en welke ik zo nu en dan kan missen.

Professoren en nieuwe medestudenten kennen mijn naam en ik die van hen. Bovendien zorgt een aanwezigheidsplicht voor werkcolleges dat er enigszins ritme in mijn dagen zit. Die twee malen per week dat ik die colleges heb, dan toch. Ik weet eindelijk mijn studentnummer weer. Hoef ik niet steeds dat universiteitspasje erbij te pakken als ik hunker naar het verversen van timelines en Twitterfeeds, en probeer in te loggen op het WiFi-netwerk van de universiteit.

Een uitgestoken oog omwille van een gratis krant is vervelend, betalen voor een treinreis zo mogelijk nog meer. Vakantie was leuk hoor, maar ik heb ook wel weer zin om te beginnen met die colleges.

FEMKE BLOMMAERT (@beerchtig) is student taalwetenschappen

'Ik was toe aan minder muizen'

Lynn van Krimpen (21, pedagogische wetenschappen)

Waar: Langebrug
Aantal bewoners: 5
Grootte: ruim 15m²
Huur: €338 excl.

Hoe kom je aan deze kamer?

'Ik stond bovenaan de wachtlijst voor dit nieuwe studentencomplex. Ik moest vier mensen meenemen, voor een vijfkamerappartement. Vier van ons woonden al in een heel groot studentenhuus in de Kaiserstraat. We hebben er nog een vijfde bijgehaald.

'Ons appartement kregen we niet meteen te zien, want er was er nog maar één af, op de begane grond. Maar het is een DUWO-pand, dus we vertrouwden het wel. We wonen hier nu een paar weken, op de tweede verdieping, met uitzicht op de oude toren waar de brandweer de slangen te drogen hing.'

Wat zijn de grootste verschillen met je oude kamer?

'Daar was het ook hartstikke leuk, maar we waren toe aan iets rustigers, met minder muizen. Hier heb ik die nog niet gezien. Alles is nieuw. En schoon! Je kunt meteen beginnen met koken zonder een voorafwas te doen. Dat vond ik nooit zo'n probleem, maar nu realiseer ik me pas hoe chill dat is.'

Moest er nog veel gebeuren?

'Het is drie maanden eerder opgeleverd dan gepland. Heel fijn, maar hier en daar ontbrak nog wel een tegeltje, of was er een heel stuk overgeslagen met verven. De vloeren moesten we zelf leggen. We hebben alle vijf dezelfde, die was in de aanbieding. De lift deed het niet, dus we moesten op die hete dag alle vloerstukken zelf omhoog sjouwen.

'We moesten een wasmachine regelen, en we hebben ook maar meteen

een gezamenlijke vaatwasser aangeschaft. Daar is trouwens helemaal geen aansluiting voor. Het apparaat is al geleverd en we zitten er vijf jaar aan vast, want we leasen 'm. Volgens ons contract is er een opstelplaats voor een vaatwasser. We dachten dus dat je daadwerkelijk zo'n ding kon neerzetten en aansluiten. Hopelijk komt dat nog goed.'

Hoe bevalt het verder?

'Goed! Ik wist al hoe het was om met deze meiden te wonen. In mijn kamer kom ik vooral om te studeren en te slapen. Meestal zitten we in de fusie. We zijn nog bezig met een goede bijnaam voor ons huis. *Pussy Riot* is nog in de race.

'Ons pand was als eerste opgeleverd. De overburen kwamen pas later. De laatste werkzaamheden zijn nog niet helemaal klaar. Ik geloof dat we nog wel een half jaar om zeven uur wakker zullen worden door het lawaai.'

Wat zien we verder?

'Ik heb aan synchroonzwemmen gedaan. Boven mijn bed hangt mijn badpakje van het WK van 2012. Mijn bed is nieuw. Dat moest precies passen, anders had ik een andere indeling moeten verzinnen. Het gaafste van mijn kamer vind ik mijn blauwe bank. Die is meeverhuurd van de Kaiserstraat.

'De cactussen komen gewoon van Kwantum. Ik vond ze zo leuk! Toen ik ze laatst water wilde geven, ontdekte ik pas dat ze nep zijn. Verder heb ik een goudvis. Eerst had ik er twee, maar die ander heeft het begeven. Hij had te veel lucht binnen gekregen, waardoor hij bleef drijven. Toen ik later een nieuwe wilde kopen, omdat het me zo ongezellig leek, hoorde ik bij de dierenwinkel dat dat juist niet goed was. Mijn vis was al te lang alleen.'

DOOR MARLEEN VAN WESEL

Bandirah

